

A Study on the Sense of Attachment, with a Phenomenological View of Place: Interpretation of People's Existential Experiences

Maryam Aznab¹, Seyed Jalil Mousavi^{2*}, Jamaledin Honarvar³

Received: Sep. 21, 2021; Accepted: Mar. 17, 2022

ABSTRACT

Place and the sense of attachment to a place are among the topics that are considered in this study in which people are shown to have internal relationship with the environment. In fact, the feeling of belonging and attachment to a place play a decisive role in any situation and space, in order to benefit and maintain human presence there. This sense leads to the connection in such a way that man considers himself as a part of the place. The spatial attachment is a relationship of belonging and identity to the environment in which one lives. For this reason, the purpose of this study is to achieve the effective factors in the formation of a sense of attachment, by recognizing the characteristics of the place. This research is qualitative in nature and is conducted with an existential phenomenological approach in which three types of informal (conversational) and semi-structured interviews and in-depth (structured) interviews are used as data tools. Findings show that two categories of factors can be effective in the sense of attachment of residents to the house: external dialectic and factors that are related to the outside of the house (i.e., the quality of the exterior appearance of the house; neighborhood reputation and security) and internal dialectics factors that are related to inside (i.e. ownership; quality of comfort; physical quality of the house; neighborhood satisfaction and positive emotional relationships). These two categories influence the formation of residents' attachment to house i.e. "human-house interaction" and have been identified as the core of research. In the phenomenological approach, the sense of belonging means the inter-relationship between human and the environment, which includes all indicators.

Keywords: sense of attachment, phenomenology of place, sense of place, existential experience

---

1. PhD Student in Architecture, Islamic Azad University, Hamadan Branch, Hamadan, Iran

2. Assistant Professor of Architecture, Islamic Azad University, Hamadan Branch, Hamadan, Iran

✉ iauh36a@iauh.ac.ir

3. PhD Student in Architecture, Islamic Azad University, Hamadan Branch, Hamadan, Iran

INTRODUCTION

The sense of belonging to a place is one of the important meanings in improving the quality of urban and human environments. This feeling, which is an important factor in the formation of communication between users and the environment, will eventually lead to the creation of quality environments. With development and change in lifestyle and people's living standard, the attention of architects to the design spaces and environments made to improve the quality of space has increased and design has become a tool to shape the living space and meet human expectations and needs. Of course, it should be noted that the need to create a sense of attachment to the place, designers and architects pay attention to the quality of places and built environments and try to improve these qualities in meeting human needs. For this reason, one of the most important issues for architects and designers is to promote a sense of belonging among the inhabitants of social spaces.

PURPOSE

The purpose of this study is to achieve effective factors in the formation of a sense of attachment to the house, by recognizing the characteristics of the house that play key role in creating or promoting this link. Therefore, our research begins with the question: Among the characteristics of the house, which factors play more effective role in creating a sense of attachment?

METHODOLOGY

This research, with a phenomenological approach in the form of a qualitative research, has been conducted in an existential way and based on the lived experience of people in the study area. This research also used three types of informal (conversational), semi-structured and in-depth (structured) interviews as data tools. The sample size is specific to field-qualitative research and the researcher has been personally involved in data collection and analysis objectively and experimentally. The interviews were conducted by asking questions about each participant's biological experience of attachment to the house and understanding the factors that affect the attachment. Data analysis was done through coding. Line-by-line analysis, labeling, and classification of data and characteristics of a sense of house attachment are presented in two types of Coding (1) and (2). In general, to compare the validity of the research, a continuous comparison technique has been used, which has been done by returning to the data several times during the analysis to identify the categories and their overlap.

FINDINGS

The phenomenological analysis of individuals' biological experiences has been performed in order to reach the main coding from indicators and analysis at Level (1). In the second level, the analysis is performed on the data return and the Coding (2) is explained. One of the most important features of any place is how it relates to the one with which it has a structural relationship, and the subject of inside and

outside should be considered as the basic feature of that place. The components obtained in the first Level or Coding (1) can be classified into two categories:

1) Internal dialectic: features and factors related to the interior of the house that cause a sense of attachment to the house.

2) External dialectic: features and factors related to the outside of the house that make a sense of attachment to the house.

Table 3. Second level of findings from returning to interviews (Coding 2)

Coding Components from First Level (Coding 1)	Second Level of Coding (Coding 2)
Ownership	Internal dialectic
Quality of comfort	
The physical quality of the house	
Quality of neighborhood satisfaction and positive emotional relationships at house	
The quality of the exterior of the house	External dialectic
Quality of neighborhood reputation and security	

The sense of attachment to a place includes dimensions beyond the sense and is considered as an emotion that plays a decisive role in any place and situation, in order to meet the needs and the constant presence of residents. This sense is related to man in a way that it is as if the man considers himself a part of the place and as a result, the place becomes respectable and important to the person. In fact, the sense of attachment to the place can be considered as a kind of symbolic relationship that is created by the person to the place. Of course, the sense of attachment of different people vary according to each person's perception - through emotional, perception, cognitive process - which is influenced by factors such as gender, culture, economic status, etc. Accordingly, the man considers himself as a part of the place and based on lived experiences, imagines a role in that place in his mind.

CONCLUSION

Based on the analysis of interviews that have reached a theoretical saturation, the phenomenological report shows that two categories of factors can be effective in the sense of attachment of residents to the house: external dialectic: features and factors that are related to the outside of the house (i.e., the quality of the exterior appearance of the house, neighborhood reputation and security) and internal dialectics: features and factors that are related to the inside of the house (i.e. ownership, quality of comfort, physical quality of the house, neighborhood satisfaction and positive emotional relationships inside the house). These factors affect the formation of residents' attachment to house as a category of "human-house interaction" that in the re-analysis of interviews and Coding 1 and 2, were identified as the core of research. From a phenomenological point of view, the sense of belonging means the interrelationship between human and the environment.

NOVELTY

So far, very little research has been done on the sense of attachment, using a phenomenological approach to place (interpretation of individuals' existential experiences) separately. Therefore, this research can add a new section to the scientific body of the issue of the sense of belonging to the place, and in particular to the top of phenomenological attitudes and lived experiences of people. Therefore, this research can be the first in this field.

Iranian Cultural Research

Vol. 15
Issue 1
Spring 2022

BIBLIOGRAPHY

- Balamirzaei, H., & Alborzi, F. (2018). Investigating the sensory perceptions of place in architectural spaces from a phenomenological perspective: The evolution of the phenomenology of architectural space. *Fourth National Conference on Architecture and Urban Planning*. Islamic Azad University, Qazvin Branch. Iran.
- Brown, B. B., & Werner, C. M. (1985). Social Cohesiveness, Territoriality, and Holiday Decorations: The Influence of Cul-de-Sacs. *Environment and Behavior*, 17(5), 539-565. doi: 10.1177/0013916585175001
- Cooper C. M. (2003). *The house as a symbol of self, Philosophical and psychological foundations of space perception*. Isfahan, Iran: Khak Institute .
- Doh, M. (2006). *Change Through Tourism: Resident Perceptions of Tourism Development* (Unpublished doctoral dissertation). A&M University, Texas.
- Falahat, M. S. (1385). The Concept of Sense of Place and Its Shaping Factors. *Journal of Fine Arts*, 26(1), 57-66.
- Forouzandeh, A., & Matlabi, G. (2012). *The Concept of Sense of Belonging to a Place and Its Components. City Identity*.
- Fried, M. (1963). *The Urban Condition: People and Policy in the Metropolis*. New York: Simon and Schuster.
- Giuliani, M. V. (1993). Place attachment in a developmental and cultural context. *Journal of Environmental Psychology*, 13, 267-274.
- Heidari, A., & Motalebi, G. (2014). Analysis of the physical dimension of the sense of place in traditional houses and modern residential complexes. *Journal of Fine Arts*, 3(19), 86-75.
- Hidalgo, M. C., & Herna'ndez, B. (2001). Place attachment: conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281.
- Husserl, E. (1386). *Cartesian reflections, an introduction to phenomenology* (A. K. Rashidian, Trans.). Tehran, Iran: Ney Institute.
- Johnson R.W. (1997). The impact of clearing on brigalow communities and consequences for conservation. In: P. Hale, & D. Lamb, (Eds). *Conservation outside nature reserves*. (359-363). Brisbane: The University of Queensland.
- Lak, A. (2015). Bam earthquake and residents' semantic perception of impaired attachment to place. *Journal of Housing and Rural Environment*, 15(2), 17-30.
- Lewika, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*. 31(3), 207-230. doi: 10.1016/j.jenvp.2010.10.001
- Lynch, K. (1997). *The theory of good shape of the city* (S. H. Bahreini, Trans.). Tehran, Iran: University of Tehran Press.

Iranian Cultural Research

Abstract

- MacKnight, M. L., Sanders, S. R., Gibbs, B. G., & Brown, R. B. (2017). Communities of place? New evidence for the role of distance and population size in community attachment. *Rural Sociology*, 82(2), 291-317. doi: 10.1111/ruso.12123
- Mahdavi Nejad, M. J., & Pourfatah, M. (2015). New Lighting Technologies and Enhancement in Sense of Belonging (Case Study: Tehran Buildings). *Human Geography Research*, 47(1), 141-131.
- Mazaheri, M. A. (1377). Attachment pattern of Iranian infants. *Psychology*, 3(8), 291-315.
- Milligan, M. J. (1998). Interactional past and potential: The social construction of place attachment. *Symbolic interaction*, 21(1), 1-33. doi: 10.1525/si.1998.21.1.1
- Partovi, P. (2015). *Phenomenology of Place*. Tehran, Iran: Matn Institute.
- Pourjafar, M. R., Izadi, S., & Khabiri, S. (2015). Spatial attachment; Recognizing the Concept, Principles and Criteria. *Journal of City Identity*, 24(3), 64-43.
- Riley, R. (1992). *Attachment to the ordinary landscape*. In *Place Attachment*. I. Altman, & S. M. Low (Ed.). New York: Plenum Press.
- Sajjadzadeh, H. (2013). Role of Place Attachment in Making Identity for Urban Squares (A Case Study: Avicenna Square, Hamedan). *Bagh-e Nazar*, 10(25), 79-88.
- Sarmast, B., & Motusali, M. (2010). A study of the role of the city scale in the sense of belonging to a placel Case study of Tehran, Iran. *Urban Management*, 22(4), 146-133. Altman, I., & Low, S. (Ed.). (1992). *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2017). The experienced psychological benefits of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 51, 256-269. doi: 10.1016/j.jenvp.2017.04.001
- Seamon, D. (2000). A Way of Seeing People and Place. *Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Research*, 157-178. doi: 10.1007/978-1-4615-4701-3_13
- Stedman, R. C. (2003). Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society & Natural Resources*, 16(8), 671-685. doi: 10.1080/08941920309189
- Steele, F. (1981). *The Sense of Place*. Boston: CBI Publishing Company .
- Williams, D., & Roggenbuck, J. (1995). *Measuring Place attachment: More Preliminary results*. Paper presented at the 1995 Leisure Research Symposium, NRPA Congress, San Antonio.

بررسی حس دلبستگی در نگرشی پدیدارشناسانه به مکان: تفسیری از تجربیات زیسته افراد

مریم ازنب^۱، سیدجلیل موسوی^{۲*}، جمال‌الدین هنرور^۳

دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۳۰؛ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۶

چکیده

مکان و حس دلبستگی به مکان از مباحث موردتوجه طراحان بوده است که فرد در ارتباطی درونی با محیط قرار می‌گیرد. احساس تعلق و دلبستگی به مکان سطح بالاتری از حس مکان است که در هر موقعیت و فضا به‌منظور بهره‌مندی و تداوم حضور انسان در مکان نقش اثرگذاری می‌یابد. دلبستگی به‌گونه‌ای فرد را با مکان پیوند می‌دهد که آدمی خود را جزئی از مکان در نظر می‌گیرد. این حس، رابطه‌ی تعلق و هویتی فرد به محیط اجتماعی است که در آن زیست می‌کند. بنابراین، هدف این مقاله دستیابی به عوامل مؤثر در شکل‌گیری حس دلبستگی به خانه، در پی شناخت ویژگی‌هایی از خانه است که نقشی مؤثر در ایجاد یا ارتقای این پیوند ایفا می‌کنند. این مقاله به روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسانه آگزیستانسیال (تجربه زیسته افراد) به انجام رسیده است و در آن، از سه نوع مصاحبه غیررسمی (گفت‌وگو) و نیمه‌ساختار یافته و مصاحبه عمیق (ساختار یافته) به‌عنوان ابزار گردآوری داده‌ها بهره گرفته شده است. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که دو دسته از عوامل می‌توانند در حس دلبستگی ساکنان به خانه مؤثر باشند: (۱) دیالکتیک بیرون: ویژگی‌ها و عواملی که مربوط به بیرون خانه هستند (کیفیت جلوه بیرونی خانه، کیفیت خوش‌نامی محله و امنیت)؛ و (۲) دیالکتیک درون: ویژگی‌ها و عواملی که مربوط به درون خانه هستند (مالکیت، کیفیت آسایش، کیفیت کالبدی خانه، کیفیت رضایت از همسایگی و روابط عاطفی مثبت در خانه) که بر شکل‌گیری دلبستگی ساکنان به خانه به‌عنوان مقوله «تعامل انسان و خانه» تأثیرگذار است و به‌عنوان هسته اصلی مقاله، شناسایی شد. در دیدگاه پدیدارشناسی، حس تعلق به معنی رابطه هم‌پیوندی میان انسان و محیط است که همه شاخص‌ها را دربر می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: حس دلبستگی، پدیدارشناسی مکان، حس مکان، تجربه زیسته

۱. دانشجوی دکتری رشته معماری، گروه معماری، دانشکده معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
۲. استادیار رشته معماری، گروه معماری، دانشکده معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران (نویسنده مسئول) iauh36a@iauh.ac.ir ✉
۳. دانشجوی دکتری رشته معماری، گروه معماری، دانشکده معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

۱. مقدمه

حضور آدمی در هر مکان، نوعی از ارتباط و تعامل دوجانبه به دنبال خواهد داشت، بدین معنی که انسان و مکان توأمان از یکدیگر تأثیر پذیرفته و معنا کسب می‌کنند. این تعامل اغلب باعث ایجاد نوعی رابطه عاطفی، مثبت و گاه منفی نسبت به مکان می‌شود. احساس مثبت نسبت به مکان، می‌تواند سبب دل بستگی به مکان شود. دل بستگی به مکان پیوندی عاطفی و شکلی از وابستگی احساسی مثبت است که میان یک فرد و یک مکان حادث می‌گردد (استدمن^۱، ۲۰۰۳). در نتیجه این رابطه، مکان به مامن روانی تبدیل می‌شود و احساسی از امنیت و اعتماد با خود به دنبال دارد (کوپر، ۱۳۸۲). علاوه بر این، شکل‌گیری این روابط تعاملی ایجاب می‌کند که مکان برای فرد پراهمیت تلقی شده و او را به محافظت و نگهداری از مکان سوق دهد.

یکی از معانی مهم در ارتقای کیفیت محیطی شهری و انسانی، حس تعلق به مکان است. این حس که عاملی مهم در شکل‌گیری پایه‌های ارتباطی استفاده‌کنندگان و محیط محسوب می‌شود، در نهایت منجر به ایجاد محیط‌های باکیفیت نیز خواهد شد (فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰، ۲۸).

حس تعلق به مکان به معنی ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات مختصر آگاهانه آن‌ها از محیطشان است که شخص را در ارتباطی درونی با محیط روبه‌رو می‌سازد، به طوری که ادراک و احساس فرد با زمینه معنایی محیط به هم آمیخته می‌گردد. این حس دلیلی است که موجب می‌شود فضا به مکانی با ویژگی‌های حسی و رفتاری خاص برای افراد یگانه تبدیل شود. از مضامین فرهنگی موردنظر مردم، روابط اجتماعی و فرهنگی جامعه در مکانی مشخص حمایت کرده و باعث یادآوری تجربه‌های گذشته و نیل به هویت برای افراد می‌گردد (فلاح، ۱۳۸۵، ۷۵).

از سوی دیگر، و هم‌زمان با توسعه و تغییر شیوه زندگی و سکونت مردم، نگاه معماران، به طراحی فضاها و محیط‌های ساخته‌شده به منظور بهبود کیفیت مکان افزایش یافته و طراحی به‌عنوان ابزاری برای شکل‌دادن به مکان زندگی و پاسخگویی به توقعات و نیازهای انسان مهم

تلقى شده و لازمهٔ ایجاد حس دل‌بستگی به مکان توجه طراحان و معماران به کیفیت مکان‌ها و محیط‌های ساخته‌شده و سعی به منظور ارتقای این کیفیت‌ها در رفع نیازهای انسانی است. بنابراین، یکی از مسائل مهم معماران و طراحان ارتقای حس تعلق به مکان در بین ساکنان از فضاهای اجتماعی است. بر همین اساس، هدف این مقاله دستیابی به عوامل مؤثر در شکل‌گیری حس دل‌بستگی به خانه، در پی شناخت ویژگی‌هایی از خانه است که نقشی مؤثر در ایجاد یا ارتقای این پیوند ایفا می‌کنند. بنابراین مقاله با این سؤال آغاز می‌شود: «در بین ویژگی‌های خانه، چه عواملی نقش مؤثرتری در ایفای حس دل‌بستگی به خانه ایجاد می‌کنند؟».

۲. پیشینه پژوهش

دل‌بستگی به مکان به‌عنوان یکی از رویکردهای مطرح در ارزیابی پیوند انسان و مکان، در سال‌های گذشته توجه بسیاری از محققان را در رشته‌های علمی گوناگون به خود جلب کرده و بیشترین التفات به آن از حوزه‌های معماری و شهرسازی، روان‌شناسی محیطی و جغرافیای انسانی بوده است (لویکا، ۲۰۱۱).

در پژوهشی با عنوان «شواهد جدید نقش اندازه فاصله و جمعیت بر تعلق محلی» مک‌نایت، ساندرز، گیبز، و براون^۲ (۲۰۱۷)، نقش فاصله از مرکز شهر و تأثیر آن بر دل‌بستگی به محل سکونت را بررسی کرده‌اند. مطابق نتایج این مقاله که در امریکا انجام شده، افزایش فاصله محل سکونت از مرکز شهر با افزایش حس دل‌بستگی ساکنان ارتباط مستقیم دارد. دل‌بستگی به معنی رابطهٔ عاطفی و دل‌بستگی به مکان که شکلی از تعامل روان‌شناختی بین انسان و مکان است، به معنای پیوند شناختی، عاطفی و احساسی با مکان است. این پیوند نوعی وابستگی احساسی مثبت است که بین مکان و فرد ایجاد شده و شکل می‌گیرد. همچنین، نتیجهٔ احساسات و اعتقادات مثبتی است که فرد در فرایند معنابخشیدن و تعامل با مکان به آن خلق می‌کند (میلیگان^۳، ۱۹۹۸).

1. Lewika
2. Macknight, Sanders, Gibbs, & Brown
3. Milligan

هم‌پیوندی با مکان، ریشه‌داری و احساس تعلق خاطر نسبت به آن از مفاهیمی هستند که در ادبیات مرتبط برای توصیف این ارتباط استفاده شده‌اند. برقراری این رابطه میان افراد و مکان‌ها، می‌تواند نتایج مثبتی نظیر آرامش، امنیت و راحتی، رشد فردی، آزادی، سرگرمی و خلوت را به دنبال داشته باشد (اسکنل و گیفورد^۱، ۲۰۱۷). در ایران نیز یافته‌های سرمست و متوسلی (۱۳۸۹) دربارهٔ ارزیابی میزان تعلق به مقیاس‌های مختلف مکانی در شهر تهران نشان داد که در مناطق جنوب، مرکز و شمال تهران، اولویت حس تعلق نسبت به محله و شهر متفاوت است. آن‌ها عوامل مؤثر در ایجاد احساس تعلق شهروندان نسبت به مقیاس‌های مذکور را، بیشتر مربوط به تصویر ذهنی افراد از اماکن موردنظر و همچنین فعالیت‌ها و رویدادهای جاری در آن‌ها معرفی نمودند.

اما لک (۱۳۹۴) از معدود پژوهشگرانی است که با رویکرد کیفی به موضوع دل‌بستگی به محیط‌های مسکونی پرداخته است. او که دربارهٔ دل‌بستگی به مکان در بازسازی محله‌های مسکونی پس از زلزلهٔ بم تحقیق کرده است، با روش نظریهٔ زمینه‌ای و با کمک مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، نظریه‌ای مبنی بر درک ساکنان محله‌های بم از پیامد بازآفرینی دل‌بستگی به محله در بازسازی پس از زلزله مطرح کرده است. نتایج پژوهش او به‌طور خاص بر موضوع اختلال در دل‌بستگی به مکان پس از وقوع بحران متمرکز است اما روش تحقیقش، کارایی رویکرد کیفی و روش نظریهٔ زمینه‌ای را در پرداختن به موضوع دل‌بستگی به مکان نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده شد، پژوهش‌های متعددی درخصوص حس تعلق با مقیاس‌های مختلف مکانی انجام شده است و نشان می‌دهد که عوامل کالبدی در حس دل‌بستگی یا عدم دل‌بستگی نقش بسزایی دارند. همچنین محل زندگی فرد در شکل‌گیری تصاویر ذهنی برای ایجاد حس دل‌بستگی مهم است.

۳. مبانی نظری

به منظور درک صحیح از مفاهیم مطرح شده در مقاله کنونی، به بررسی تعاریف و نظریه‌های مرتبط با دل‌بستگی و نگرش پدیدارشناسانه مرتبط با مکان در ادامه پرداخته خواهد شد.

۳-۱. نظریه دلبستگی

دلبستگی به عنوان یکی از مهم‌ترین مفاهیم روان‌شناسی معاصر، به فرایند تشکیل و قطع شدگی پیوندهای عاطفی بین انسان‌ها اشاره دارد. جان بالبی^۱، پدر نظریه دلبستگی، برای نخستین بار با استفاده از دستاوردهای رفتارشناسی، نظریه‌های اطلاعات و سیرنت، روان‌شناسی تجربی، روان‌پزشکی، روان‌کاوی، نظریه‌های یادگیری و رشته‌های مرتبط با پایه‌های نظری، سرفصل‌های اصلی نظریه دلبستگی را در سه جلد با عنوان دلبستگی و فقدان در سال‌های ۱۹۷۹، ۱۹۸۰ و ۱۹۸۲ منتشر کرد. مفهوم کلیدی این نظریه شرح و بررسی علل ایجاد تنش ناشی از جدایی نوزاد و نیز بررسی چرایی دلبستگی نوزاد از نظر هیجانی نسبت به مراقب (مادر) است (مظاهری، ۱۳۷۷، ۳۱۶).

براساس مطالعات بالبی، دلبستگی دارای چهار ویژگی ایجاد پناهگاه امن (رجوع به موضوع دلبستگی در هنگام مواجهه با خطر و تهدید)، پایه مطمئن، اندوه جدایی از موضوع دلبستگی و تمایل به حفظ نزدیکی است. شروع ایده اولیه مفهوم دلبستگی مکانی به دهه ۶۰ بازمی‌گردد؛ زمانی که جرقه‌های علاقه‌مندی به مطالعات پدیدارشناسی ظهور پیدا کرد. طی دهه‌های گذشته، رابطه احساسی میان مکان‌ها و مردم در حوزه‌های متعدد مانند روان‌شناسی محیطی، جامعه‌شناسی، معماری، برنامه‌ریزی طراحی شهری و جغرافیای انسانی، با کلیدواژه‌هایی چون «حس مکان»، «دلبستگی مکانی»، «وابستگی به مکان»، «هویت مکانی»، «معنای مکان» و «ریشه‌داری» بررسی شده‌اند (دا، ۲۰۰۶، ۴۵).

۳-۲. حس دلبستگی به مکان

دلبستگی به مکان، یک بُعد از کلیت وابستگی احساسی مثبت و حس مکان نسبت به آن است که بین مکان و فرد شکل می‌گیرد (استدمن، ۲۰۰۳) و مانند یک زنجیر، افراد و محیط‌های معنادار را به یکدیگر پیوند می‌دهد (آلتمن و لو^۳، ۱۹۹۲). از نظر سیتالو، تعلق به مکان از جنبه‌های روان‌شناختی و هویتی قابل تفسیر است. در روان‌شناسی تعلق به مکان به رابطه شناختی فرد با فضای خاص یا محیط اطلاق می‌شود و از نظر هویتی، تعلق مکانی رابطه هویتی

1. John Bowlby
2. Doh
3. Altman & Low

و تعلق فرد به محیط اجتماعی است که در آن زندگی می‌کند (فلاح، ۱۳۸۵، ۶۰). تعلق به مکان فراتر از آگاهی از استقرار در مکان است، که برپایه حس مکان به وجود می‌آید. این حس سبب پیوند فرد با مکان می‌شود و در آن انسان خود را جزئی از مکان پنداشته و براساس تجربه خود از معانی، نشانه‌ها، شخصیت و عملکردها نقشی برای مکان در ذهن خود تصور می‌کند و مکان برای او محترم می‌شود (استیل^۱، ۱۹۸۱). درواقع، دلبستگی به مکان رابطه نمادین ایجادشده افراد به مکان است که معانی عاطفی، احساسی و فرهنگی مشترکی به فضایی خاص می‌دهد؛ به این ترتیب، تعلق به مکان، چیزی بیش از تجربه شناختی و عاطفی بوده و همچنین عقاید فرهنگی مرتبط‌کننده افراد به مکان را شامل می‌شود (آلمن و لو، ۱۹۹۲). جنس فرهنگی تعلق به مکان به معنای این است که در عموم مردم تجزیه و تحلیل فضا به صورت الگوی مشترک فرهنگی تجربه‌پذیر است. درواقع، افراد مکان‌ها را به ویژگی‌های فرهنگی مربوط می‌کنند، به گونه‌ای که فضای ممکن، محرک تجربه انسان و یادآور مفاهیم و معانی فرهنگی نشان داده می‌شود (فلاح، ۱۳۸۵، ۶۰).

دلبستگی به مکان از مفاهیم حس مکان است که در این مقاله بررسی شده است. در لغت‌نامه دهخدا از دلبستگی به معنای مودت، دوستی، محبت، عشق، رغبت و گرایش خاطر یاد می‌شود. دلبستگی به مکان به عنوان یک رابطه، مفهوم و نقطه اتصال بین مکان‌ها و مردم است. امروزه مفهوم دلبستگی به مکان، نقشی مهم در مطالعات رشته روان‌شناسی محیط دارد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که دلبستگی به مکان در فعالیت، مراقبت و انگیزه حضور در فضاهای عمومی شهری حائز اهمیت است. این نوع دلبستگی، ضمن آنکه از رفتارها، تجربه‌ها و سازمان احساسی و اجتماعی افراد نشئت می‌گیرد، محرک الگوهای رفتاری افراد نیز بوده و هدفمندی رفتاری ایجاد می‌کند. به این ترتیب، فرد با کنش‌ها و رفتارهای خود در فضا، سعی در توجه و مراقبت بیشتر از آن را خواهد داشت. دلبستگی به مکان مبنای چگونگی ارتباط و تعامل عاطفی مثبت انسان با فضا بوده و به واسطه خصوصیات فردی و جمعی، فرهنگی و اجتماعی ایجاد می‌شود (سجاذزاده^۲، ۲۰۱۳، ۷۰).

1. Steele

2. Sajjadzadeh

جدول ۱. تعاریف نظریه‌پردازان از دل‌بستگی به مکان

نظریه‌پرداز	سال	تعریف دل‌بستگی
میلیگان	۱۹۹۸	ارتباط احساسی شخص با محیطی که از طریق تعامل با آن معنا بخشیده شده باشد.
هیدالگو و هرناندز ^۱	۲۰۰۱	رابطه عاطفی مثبت میان فرد و یک مکان خاص که مهم‌ترین شاخصه این رابطه تمایل به حفظ مجاورت به آن مکان است.
استدمن	۲۰۰۳	یک بعد از کلیت وابستگی احساسی و حس مکان مثبت که بین فرد و مکان شکل می‌گیرد.
جولیانی ^۲	۲۰۰۳	پیوستگی که میان محیط‌های معنادار و مردم ایجاد می‌شود.

منبع: پورجعفر، ایزدی، و خبیری، ۱۳۹۴، ۶۴-۴۳

۳-۳. شاخص‌های دل‌بستگی به مکان

برای بررسی مؤلفه‌ها و ابعاد گوناگون دل‌بستگی به مکان نظریه‌های متنوعی وجود دارد. دل‌بستگی به مکان از جمع الگوهای ذهنی و ویژگی‌های محیطی افراد تشکیل شده است. این قسمت از خصوصیات محیط فیزیکی و ارزیابی آن‌ها را بهره‌برداران ایجاد می‌کنند و در بین افراد تفاوت دارد (رایلی^۳، ۱۹۹۲). به این ترتیب، اساس دل‌بستگی به مکان همراه با ویژگی‌های فردی و اجتماعی مخاطبان، میزان ارتباطات اشخاص در مکان و میزان شراکتشان در مراسم‌های جمعی ارتباط مستقیم دارد (براون و ورنر^۴، ۱۹۸۵، ۵۳۵). بنابراین حضور افرادی با خصوصیات مشابه نظیر قوم، مذهب، طبقه اجتماعی و... در استمرار زمان حضور فرد در مکان نقشی مهم دارد. این احساس مثبت از ارتباطات اجتماعی و تعاملات، جدایی از مکان موردنظر را سخت می‌کند (فرید^۵، ۱۹۶۳).

دل‌بستگی به مکان زمانی عمق پیدا می‌کند که استفاده‌کنندگان از مکان کاملاً آن را درک کرده و نیازهای عملکردیشان را با آن مکان برطرف کنند. همچنین متناسب با اهداف رفتاری استفاده‌کنندگان طرح‌ریزی شده باشد (ویلیامز^۶، ۱۹۹۵، ۸۵).

1. Hidalgo & Hernandez
2. Giuliani
3. Riley
4. Brown & Werner
5. Fried
6. Williams

۳-۴. رویکرد پدیدارشناسانه در ارتباط با حس دل‌بستگی

کانت آنچه را که در تجربه ما ظاهر می‌شود پدیدار، و آنچه را که در تجربه بر ما ظاهر نمی‌شود را ذات معقول یا شیء فی نفسه نامیده است. بنابراین اگر بخواهیم گفته کانت را در مورد پدیدار در یک کلام خلاصه کنیم، باید بگوییم که پدیدار آن است که در تجربه بر ما ظاهر می‌شود و رجوع آن به ذات معقولی است که به تجربه در نمی‌آید (بالامیرزایی و البرزی، ۱۳۹۶، ۳).

در روش پدیدارشناسی، با تعلیق امر وجود، هر واسطه‌ای از جمله هر پیش‌فرض اعتقادی و هر گونه موضع‌گیری واگذاشته شده و به «خود چیزا» از طریق شناخت ساختار آگاهی در ذهن رجوع می‌شود. این همان اپوخه هوسرل یا تقلیل استعلایی است که به معنای توجه و اندیشیدن به ساختار آگاهی خودمان به جای توجه به چیزهایی است که در دیدگاه طبیعی به آن‌ها می‌اندیشیم. آگاهی نابی که هوسرل در تلاش برای یافتن آن بود، صرفاً تصویری ذهنی از یک چیز موجود در جهان نیست، بلکه برآمده از ادراکی است که صرف نظر از وجود یا نبود جهان در تجربه‌ای ذهنی شهود می‌گردد. چنین جست‌وجوی تجربه‌ای از پدیدارها در واقع با «یادآوری بی‌واسطه از طریق چیزی همچون خاطره» به دست می‌آید. در پدیدارشناسی هوسرل، زندگی همواره برای «من استعلایی» حاضر و همواره در میدانی از ادراک کنونی معلوم است. صور سپری‌شده این زندگی به یاری خاطره‌ها به آگاهی او بازمی‌گردد (هوسرل، ۱۳۸۶).

در رویکرد پدیدارشناسی، خاطره‌سازی و حس دل‌بستگی به مکان، عامل مهم نیازهای انسانی شناخته شده است. براین اساس، ضروری است که در ابتدا نیازهای جسمی و روانی انسان به نحو صحیح شناخته شوند (حیدری و مطلبی، ۱۳۹۳، ۷۷). تعبیر آن برای پاسخگویی به نیاز هرم مازلو، حس تعلق را برگرفته از نوعی نیاز اجتماعی بودن انسان می‌داند. براساس نظریه لینچ، ابعاد ذهنی مردم استفاده‌کننده از شهر بیانگر وجوه مختلف از ماهیت حس تعلق انسانی نسبت به فضا است که انسان فضا را براساس نیازهای اساسی خود تعبیر کرده و براساس انگیزش‌های خود و شایستگی‌ها معنای خاص تعلق خود را از محیط استنباط می‌کند (لینچ، ۱۳۷۶). راپاپورت، مکان را به صورت مجموعه‌ای از سمبل‌های فرهنگی-اجتماعی معرفی می‌کند (مهدوی‌نژاد و پورفتح‌الله، ۱۳۹۴، ۱۳۳). بنابراین، حس دل‌بستگی به خانه ناشی از روابط تعاملی فرد با مکان و معانی و ویژگی‌های فضایی است که اگر این شرایط مهیا باشد فرد راغب به مکان و باعث ایجاد حس دل‌بستگی او می‌شود.

۳-۵. ویژگی‌های روش پدیدارشناسانه مکان از نگاه سیمون

پرتوی ویژگی‌های روش پدیدارشناسانه مکان را به این شرح برمی‌شمرد (پرتوی، ۱۳۸۷)، به نقل از سیمون، (۱۶۸): محقق باید به وسیله درگیری دست اول و بلندمدت، ارتباطی نزدیک با پدیده برقرار کند. الگوهای روش شناختی برای این کار شامل مصاحبه‌های عمیق با افراد واجد تجربه، مشارکت محقق در تجربه یا مشاهده دقیق و شرح موقعیت مرتبط با تجربه است. محقق باید درصدد جستن مسیرهایی برآید که خود را در موضوع مورد نظر غوطه‌ور سازد و تا حد ممکن به آن نزدیک شود. پدیدارشناس می‌بایست قبول کند که پدیده را نشناخته ولی قصد دارد آن را بشناسد. درحقیقت، پدیدارشناس فرض را بر این گذاشته که نمی‌داند چه چیز را نمی‌داند؛ و روند تحقیق را بر پهنه‌ای از جست‌وجو و اکتشاف قرار می‌دهد. به همین دلیل، همواره باید روش خود را به تبعیت از اقتضا و ماهیت پدیده مورد بررسی برگزیند. ممکن است روش‌هایی که برای بررسی یک مسئله مناسب است، در مورد مسئله دیگر مناسب نباشد. در اینجا، عامل اصلی برای درک و رمزگشایی پدیده، خود شخص پدیدارشناس است که باید قابل انعطاف و به‌طور مستقیم با آن مواجه شود. او هیچ حس روشنی از آنچه در روند تحقیق خود نتیجه می‌گیرد، ندارد. در اینجا ادراک، از خودگذشتگی و مهارت او، تعیین‌کننده هر نوع رویه روش‌شناختی و نیروی محرکه تحقیق پدیدارشناسانه خاص است.

از آنجا که خود محقق که ابزار انسانی تحقیق بوده، هسته روش پدیدارشناسانه محسوب می‌شود، می‌بایست روش‌های خاصی را در تحقیق خود به کار برد که به‌سادگی و راحتی تجربه انسانی را تصویر سازد. بنابراین، بهترین روش‌های پدیدارشناسانه، آن‌هایی هستند که اجازه دهند تجربه انسانی به شیوه‌ای غنی، و به‌صورت چندبعدی شکوفا گردد. به این ترتیب، رویکرد پدیدارشناسانه به پدیده‌ای خاص، به‌طور خلاقانه بسط می‌یابد و روندی سیال از روش‌ها و فرایندها را میسر می‌سازد.

۴. روش‌شناسی

این مقاله با رویکردی پدیدارشناسانه در قالب یک پژوهش کیفی، و به روش آگزیستانسیال که این شیوه براساس تجربه زیسته افرادی است که در مکان مورد بررسی زندگی می‌کنند و از سه نوع

مصاحبه غیررسمی (گفت‌وگو)، نیمه‌ساختاریافته و مصاحبه عمیق (ساختاریافته) به‌عنوان ابزار گردآوری داده‌ها بهره گرفته است. انتخاب مشارکت‌کنندگان با هدف کسب بیشترین اطلاعات در تجربه زیستی از مکان موردبررسی انجام می‌شود. بنابراین مصاحبه‌ها، تنها در بستر واحدهای مسکونی سنجیده شد. مصاحبه‌ها به‌صورت چهره به چهره در خانه‌های مشارکت‌کنندگان انجام شد و اظهارات افراد با کسب اجازه از آن‌ها ضبط شد. در این مقاله، داده‌ها براساس مصاحبه با ساکنان واحدهای مسکونی محله سراب قبر کرمانشاه به دست آمده است.

در این روش نمونه‌گیری که مختص تحقیقات میدانی-کیفی است، حجم نمونه به اشباع نظری پاسخ‌های مقاله، بستگی داشته است؛ یعنی مصاحبه‌ها تا زمانی ادامه یافت که به نظر رسید پاسخ‌ها مشابه شده‌اند و دیگر اطلاعات تازه‌ای از داده‌ها به دست نمی‌آید. نمونه‌ها از میان افرادی گزینش شدند که سابقه سکونت حداقل پنج‌ساله در خانه فعلی خود داشته‌اند تا به ثبات نسبی در زمینه نحوه تعامل با خانه رسیده باشند و سعی شد تا نمونه‌های هر دو گروه مردان و زنان یکسان باشند. همچنین سعی شد افراد بالای ۲۰ سال انتخاب شوند. در این محدوده سنی، افراد استقلال نسبی داشته و ابعاد صحیح‌تری در ارزیابی آن‌ها دیده می‌شود. محقق شخصاً به‌صورت عینی درگیر گردآوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل است. مصاحبه‌ها با سؤالاتی درخصوص تجربه زیستی هر شخص شرکت‌کننده از دل‌بستگی به خانه و درک عواملی که دل‌بستگی به خانه را تحت تأثیر قرار می‌دهند، اجرا شد. سپس در ادامه میان گفت‌وگوهای پیش‌آمده، سؤالات بیشتری برای دستیابی به اطلاعات بیشتر پرسیده شد. متن همه مصاحبه‌ها با ساکنان ضبط و سپس بر روی کاغذ پیاده شد. جمع‌آوری و تحلیل داده به‌صورت هم‌زمان صورت گرفت. تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری بود. تحلیل سطر به سطر و برچسب‌زدن و دسته‌بندی داده‌ها و به‌دست‌آوردن شاخصه‌های حس دل‌بستگی به خانه در دو نوع کدگذاری (۱) و (۲) به دست آمده است.

برای بررسی اعتبار این مقاله، از روش مقایسه مستمر استفاده شده است. مقایسه دائم از طریق بازگشت به داده‌ها برای چندین بار در طول تحلیل، به منظور تشخیص مقوله‌ها و همپوشانی آن‌ها صورت گرفته است. همچنین داده‌ها و یافته‌های مقاله با برخی از مشارکت‌کنندگان در میان گذاشته شد و از آنان خواسته شد تا میزان همخوانی نتایج با

تجربیات خود را ارزیابی کنند. به این ترتیب، اعتبار این یافته‌ها به شیوه کنترل عضو مورد تأیید قرار گرفت. دو متخصص بخش‌هایی از دست‌نوشته‌ها و کدهای ابتدایی و مقوله‌ها را به روش کیفی بازبینی کردند. این روش که جانسون آن را بازبینی خیرگان می‌خواند، از دیگر راهبردهای ارتقای روایی در پژوهش‌های کیفی است (جانسون، ۱۹۹۷، ۲۸۳).

۵. یافته‌ها

حال پس از تعریف و تبیین مفاهیم در بخش مبانی نظری و همچنین انتخاب روش مناسب تحلیل موضوع، در این بخش به تحلیل یافته‌ها و بررسی روابط اثرگذار در بین موضوع‌های مطرح شده پرداخته می‌شود.

۵-۱. تحلیل پدیدارشناسانه تجربیات زیسته افراد

در این قسمت تحلیل پدیدارشناسانه تجربیات زیسته افراد با هدف رسیدن از شاخص‌ها به کدگذاری اصلی به تحریر درآمده است و به منظور تشریح روند تحلیل بخش‌هایی از مصاحبه‌ها به تفکیک نوشته شده و نتیجه تحلیل و کدگذاری (۱) آن در جدول شماره (۲) ارائه شده است. براساس تحلیل محتوای مصاحبه‌ها در این مقاله، همان‌طور که در متن برگردان شده مصاحبه مشخص است، نخست بخش‌هایی که حاوی معنا بوده، از آن شاخص‌هایی تعیین شده است و سپس کدهایی در قالب تجربیات زیسته افراد در جدول شماره (۲) تبیین شده است:

جدول ۲. سطح اول یافته‌ها از مصاحبه‌ها: کدگذاری (۱)

تعدادی از مفاهیم به دست آمده از مصاحبه‌ها	شاخصه‌ها	کدگذاری (۱)
عدم استقلال و آزادی عمل برای ایجاد تغییرات در خانه	صاحب‌خانه بودن	مالکیت
تراکم و تعداد طبقات، تناسب فضا با جمعیت خانه، کفایت فضای داخلی، دسترسی آسان به مراکز خرید و ...	تعداد طبقات دسترسی به امکانات رفاهی کیفیت فضای داخلی و تناسب فضا با جمعیت خانه	کیفیت کالبدی خانه
وجود کاربری‌های پرسروصدا، آلودگی صوتی، وسیله گرمایش و سرمایش مناسب	آسایش حرارتی آسایش شنیداری	کیفیت آسایش
احترام همسایگان به قلمرو شخصی، روابط همسایگی مثبت، تعاملات و روابط اجتماعی با همسایگان، رویدادهای اجتماعی درون خانه، تعاملات اعضای خانواده، فعالیت‌های مشترک در خانه، رضایت از همسایگی	بستری برای شکل‌گیری خاطرات شیرین تعاملات اجتماعی در روابط همسایگی	کیفیت رضایت از همسایگی و روابط عاطفی مثبت در خانه

تعدادی از مفاهیم به دست آمده از مصاحبه‌ها	شاخصه‌ها	کدگذاری (۱)
چشم‌اندازها، ظاهر بیرونی خانه، تعادل بین محوطه‌های ساخته شده و فضای بازه	کیفیت بصری محیط مسکونی	کیفیت جلوه بیرونی خانه
امنیت خاطر در محله، سکونت افراد اصیل در محله، سطح اجتماعی و فرهنگی ساکنان محله، دیدگاه دیگران نسبت به ساکنان محله، دسترسی محله به طبیعت، آسایش در محله، ویژگی‌های زمینه‌ای محله	ویژگی‌های کیفی محله و خوش‌نامی امنیت	کیفیت خوش‌نامی محله و امنیت

۵-۲. سطح اول یافته‌ها

۱) مالکیت: بدون شک، مالکیت مهم‌ترین عامل در شکل‌گیری دلبستگی ساکنان به خانه است. تا آنجا که نداشتن مالکیت در ساکنان واحدهای استیجاری، دلبستگی افراد به مکان را به حد صفر رسانده است. مطالب عنوان‌شده در گیومه، نقل قول از مصاحبه‌های صورت گرفته از اهالی است. «ما اینجا نمی‌توانیم هیچ تغییری داخل خانه انجام دهیم، حتی برای زدن میخ یک تابلو باید اجازه گرفت» طبیعی است با وجود مالکیت، ساکنان کمتر به فکر جابه‌جاشدن می‌افتند. یکی دیگر از ساکنان می‌گوید: «می‌توانیم هر نوع تغییراتی داخل خانه ایجاد کنیم البته در قبال بعضی از موارد احساس مسئولیت داریم ولی این حس را مستأجر نسبت به تجهیزات مشاع ندارد».

۲) کیفیت کالبدی خانه: عامل مؤثر دیگر در حس دلبستگی ساکنان به خانه، تعداد طبقات ساختمان است. هرچه تعداد طبقات و تعداد ساکنان کمتر باشد، سرعت شکل‌گیری حس دلبستگی افراد به خانه بیشتر خواهد شد. «از لحاظ تعداد طبقات اینجا خیلی خوب است و محیط ساکنی دارد، از اینکه در چنین ساختمان آرامی زندگی می‌کنم حس خوبی داریم»، «این ساختمان واقعاً مناسب زندگی است، جایی که قبلاً بودیم آنقدر شلوغ بود که اصلاً موفق نمی‌شدیم سوار آسانسور شویم»، کیفیت فضای داخلی و تناسب فضا با جمعیت خانه، حس دلبستگی به مکان را به شدت افزایش می‌دهد. «اینجا برای زندگی خیلی خوب است که حتی ما دوست نداریم از اینجا برویم، ولی مشکل کمبود فضا داریم. ما پنج نفر هستیم. دخترم ازدواج کرده و از اینجا می‌رود ولی باز هم مشکل کمبود اتاق خواب داریم. ما چهار نفریم و دو اتاق خواب داریم. واقعاً فضا برای ما کم است»، «من احتیاج دارم یک اتاق خصوصی داشته باشم؛ جایی که حریم خصوصی داشته باشم. اگر این خانه یک اتاق دیگر داشت خیلی

خوب می‌شد»، «باتوجه به مساحت کم زمین امکان طراحی بیشتر از دو اتاق خواب میسر نبود، البته من باید یکی از طبقات را دوبلکس طراحی می‌کردم البته ما که این مشکل را حل کردیم، برادرت رفته است طبقه دیگر و مشکل داشتن اتاق خصوصی تو و برادرت حل شده است»، «خیلی راضی هستم از اینکه تنها در یک طبقه زندگی می‌کنم از همه لحاظ آسایش دارم»، «من به‌عنوان مادر همیشه نگرانم، برادرت، بالا تنهاست اگر شب مشکلی برایش پیش بیاید ما متوجه نمی‌شویم، کاش اینجا سه اتاق خواب داشت».

از عوامل مهم و تأثیرگذار دیگر در ایجاد حس دل‌بستگی به خانه، دسترسی به امکانات رفاهی است. نزدیکی امکانات رفاهی به محل سکونت، حس دل‌بستگی ساکنان به خانه را افزایش می‌دهد چرا که مسیر و زمان کمتری، صرف خرید و... خواهد شد. «در این محله، ما به مراکز خرید و بازار و مراکز درمانی خیلی نزدیک هستیم و این باعث شده من کمتر از وسیله حمل‌ونقل استفاده کنم. محل زندگی قبلی برای یک خرید ساده باید مسیری طولانی طی می‌کردم اما از اینجا خیلی راضی هستم و همه چیز در دسترس است».

۳) کیفیت آسایش خانه: تردیدی نیست که کیفیت آسایش خانه در محیط‌های مسکونی بر دل‌بستگی ساکنان به خانه مؤثر است. «آسایش شنیداری» با آلودگی‌های صوتی ناشی از کاربری‌های شلوغ در اطراف خانه، خدشه‌دار می‌شود. «باوجود اینکه ساختمان ما نش خیابان است ولی سروصدایی متوجه نمی‌شویم که باعث آزار و اذیتمان شود، کلاً اینجا محله ساکت و آرامی است، واقعاً من از اینجا راضی هستم»، «تا چند وقت پیش، من بعضی از روزها صدای دستگاه فن کارگاه قنادی را می‌شنیدم ولی از وقتی آن دستگاه را داخل باکس گذاشتند دیگر خدا را شکر صدایی نمی‌آید و چون ما طبقه اول هستیم این صدا می‌آید ولی الان هیچ سروصدایی نیست».

از دیگر مواردی که در مصاحبه ساکنان به آن اشاره شده است، وجود وسیله مناسب سرمایش و گرمایش است که باعث آسایش حرارتی و در نتیجه افزایش حس دل‌بستگی به خانه است. «خانه قبلیمان بخاری و کولر داشتیم و خب هر کدام مشکلات خودش را داشت ولی در این خانه از سیستم تهویه مطبوع لذت می‌برم، هم در تابستان و هم در زمستان، یک هوای مطبوع در خانه برقرار است»، «به نظر من یکی از بهترین سیستم‌هایی که می‌تواند

باعث آسایش حرارتی شود چیلر جذبی است. از لحاظ تعمیر و نگهداری هم، در این هشت سال هیچ مشکلی ایجاد نشده است».

۴) کیفیت رضایت از همسایگی و روابط عاطفی مثبت در خانه: باتوجه به مصاحبه‌های این گزارش، واحدهای مورد دل بستگی، مکان‌هایی توصیف شده‌اند که کیفیت ارتباطات اعضای خانواده در درون خانه، بر وضعیت احساس عاطفی آنان نسبت به خانه، به شدت تأثیرگذار بوده است. «این خانه برای ما خیلی خوش‌یمن بود باعث شد خانه بخیریم و دخترم ازدواج کرد و کلی جشن و مهمانی و شادی اینجا برگزار شده و ما آنقدر دل‌بسته شدیم به این خانه که دل‌مان نمی‌خواهد برویم».

قابلیت خانه برای شکل‌گیری این روابط، بستر ایجاد خاطرات شیرین شده و سرعت شکل‌گیری پیوند دل‌بستگی را افزایش می‌دهد. «هر موقع می‌روم پشت پنجره و خانه قدیمی مان را که دو خانه فاصله دارد می‌بینم کل خاطرات بچگی برایم زنده می‌شود و کل روز را انرژی می‌گیرم». دل‌بستگی به مکان با افزایش تعاملات مثبت افراد در مکان، گسترش می‌یابد و قدرت دل‌بستگی به مکان با میزان و قدرت این مناسبات، ارتباط مستقیم دارد. طوری که می‌توان وجود روابط عاطفی مثبت درون خانه را، بر ایجاد و ارتقای دل‌بستگی به خانه، بسیار مؤثر دانست.

رضایت از همسایگی همسایگان و نحوه ارتباط با آنها، عامل تأثیرگذار دیگر در دل‌بستگی ساکنان به محیط مسکونی است و حتی در روابط عاطفی مثبت در خانه هم، مؤثر خواهد بود. «در این ساختمان چهار طبقه فقط دو واحد سکونت داریم یعنی در اصل دو خانواده به جز واحدی که پسرم به تنهایی زندگی می‌کند. از نظر همسایگی ما یک همسایه (خانواده پنج نفری هستند) داریم و همیشه احترام بین ما حفظ شده است»، «محل‌ی که قبلاً سکونت داشتیم همسایه‌ها در کارهای همدیگر دخالت می‌کردند، درست است که در بعضی شرایط همکاری همسایه‌ها ارزشمند بود ولی خیلی وقت‌ها حریم شخصی نداشتیم و خیلی اذیت می‌شدیم. اینجا این مشکل را نداریم. ممکن است شما را به‌عنوان همسایه دیربه‌دیر ببینیم ولی کاری هم اگر داشتیم، شما دریغ نکردید». در حقیقت، دل‌بستگی تا حد زیادی به این وابسته است که روابط با همسایگان مطابق ترجیح هر یک از ساکنان باشد.

۵) کیفیت جلوۀ بیرونی خانه: ویژگی‌هایی از خانه که با ظاهر بیرونی خانه ارتباط داشته و در نظر دیگران نسبت به ساکنان خانه مؤثر است، موضوع بحث کیفیت جلوۀ بیرونی خانه است. طبیعی است کیفیت آن قسمت از خانه که در معرض دید بیرون قرار می‌گیرد و به مخاطبان در خارج از بنا عرضه می‌شود، بر دل‌بستگی ساکنان به خانه مؤثر بوده و با عنوان جلوۀ بیرونی خانه از آن نام برده می‌شود.

از چشم بسیاری از مصاحبه‌شوندگان، ساختار نمای خانه‌ها و شکل بیرونی ساختمان‌ها، تا اندازه زیادی، می‌تواند نشان‌دهنده شخصیت اجتماعی ساکنان باشد. «همیشه دوست داشتم در خانه‌ای زندگی کنم که نمای بیرون آن کمی شیک‌تر باشد. الان نمای این خانه را خیلی دوست دارم». استفاده از مصالح جدید در نمای خانه و میزان زیبایی و به‌روز بودن حداکثری مصالح، احساس عاطفی بیشتری در ساکنان خانه ایجاد می‌کند. «از لحاظ کیفیت بصری پنجره‌هایی که در سه طرف ساختمان طراحی شده‌اند، زیبایی و حس آرامش را برای ما به وجود آورده‌اند که از یک ضلع به خیابان و ضلع دیگر به سمت کوچه و ضلع سوم که پنجره‌هایی در اتاق‌ها تعبیه شده است، علاوه بر تأمین نور مناسب و باتوجه به باغ‌هایی که در انتهای کوچه (کوچه‌باغ) هستند می‌توان گفت دلیل انتخاب این محله برای زندگی هم از لحاظ آب‌وهوای خوب و چشم‌انداز و مناظر زیبا بوده است».

بدون شک، رعایت اصول زیبایی‌شناسی در طراحی از جمله در رنگ، شکل، مصالح و جزئیات ساختمان‌ها، نقشی مهم در ارتقای جلوۀ بیرونی خانه و ارتقای دل‌بستگی ساکنان خواهد داشت. «محله سراب خوش‌آب‌وهواترین محله در کرمانشاه محسوب می‌شود و ما از زندگی در اینجا خیلی راضی هستیم».

۶) کیفیت امنیت و خوش‌نامی محله: در تکمیل عوامل تأثیرگذار در دل‌بستگی ساکنان، باید به احساس امنیت خاطر برای ساکنان «خوش‌نامی محله» اشاره کرد. زندگی در محله‌ای خوش‌نام بر شأن اجتماعی ساکنان نیز می‌افزاید. «من این محله را خیلی دوست دارم»، «اصطلاحاً به این محله بالاشهر می‌گویند»، «این محله، بافت خانه‌های ویلایی‌اش را هنوز از دست نداده است، لذا افراد اصیل و قدیمی هنوز هم در این محله سکونت دارند و به نوعی هم می‌شود گفت که باعث امنیت خاطر می‌شود چون افراد جدیدی در اینجا سکونت

ندارند.»، «این محله جزو محله‌های ساکت محسوب می‌شود و من خیلی زندگی در اینجا را دوست دارم؛ به‌واسطهٔ نزدیکی به پارک و فضای سبز که جزو ویژگی‌های زمینه‌ای هر محله محسوب می‌شود. پیاده‌روی داخل کوچه‌باغ‌ها، آرامش خاصی به من می‌دهد». تأثیر کیفیات محله در دل‌بستگی ساکنان به خانه، قابل انکار نیست.

۵-۳. سطح دوم یافته‌ها

در تحلیل سطح دوم یا کدگذاری (۲)، بازگشت مجدد به داده‌ها صورت گرفته است. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های هر مکان نحوهٔ ارتباط با آن مکان است که نسبتی ساختاری با آن دارد. موضوع درون و برون مکان را باید از ویژگی‌های اساسی آن دانست. مؤلفه‌هایی که در سطح اول یا کدگذاری (۱) به دست آمده را می‌توان به دو دسته طبقه‌بندی کرد: (۱) دیالکتیک درون: ویژگی‌ها و عوامل مربوط به درون خانه که باعث حس دل‌بستگی به خانه می‌شود؛ (۲) دیالکتیک برون: ویژگی‌ها و عوامل مربوط به بیرون خانه که باعث حس دل‌بستگی به خانه می‌شود.

جدول ۳. سطح دوم یافته‌ها از بازگشت مجدد به مصاحبه‌ها؛ کدگذاری (۲)

مؤلفه‌های کدگذاری از سطح اول (کدگذاری ۱)	سطح دوم کدگذاری (کدگذاری ۲)
مالکیت	
کیفیت آسایش	
کیفیت کالبدی خانه	دیالکتیک درون
کیفیت رضایت از همسایگی و روابط عاطفی مثبت در خانه	
کیفیت جلوهٔ بیرونی خانه	دیالکتیک بیرون
کیفیت خوش‌نامی محله و امنیت	

۶. نتیجه‌گیری

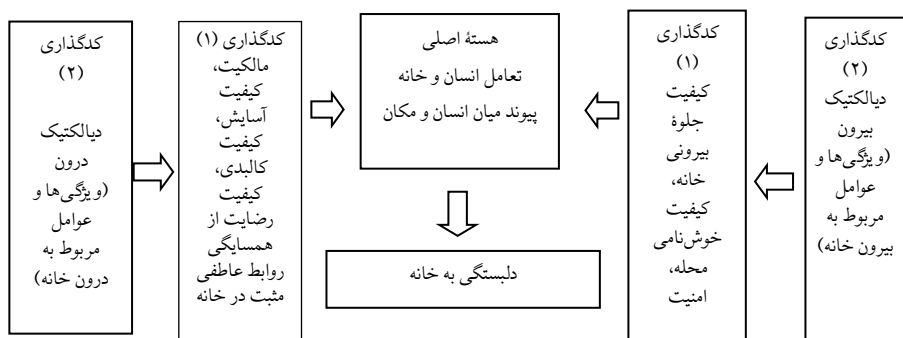
حس دل‌بستگی به مکان بالاتر از حس مکان است و جزو احساسات عاطفی‌ای قلمداد می‌شود که در هر مکان و موقعیتی به منظور برطرف کردن نیازها و تداوم حضور ساکنان در خانه نقشی تعیین‌کننده دارد. این حس به‌گونه‌ای با انسان هم‌پیوند است که گویی انسان خود را جزئی از مکان می‌داند و در نتیجه مکان برای فرد قابل احترام و مهم می‌شود. درواقع، حس دل‌بستگی به مکان را می‌توان نوعی رابطهٔ نمادین از سوی فرد به مکان دانست.

حس دل‌بستگی در افراد مختلف نسبت به یک مکان ثابت با توجه به درک هر فرد (با گذر از فرایند احساس، ادراک، شناخت) که عواملی چون جنسیت، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و... بر آن تأثیرگذار است، متفاوت خواهد بود. براین اساس، انسان خود را جزئی از مکان دانسته و براساس تجربیات زیسته از عملکرد در آن مکان نقشی در ذهن خود متصور می‌سازد.

بر مبنای تحلیل مصاحبه‌هایی که به اشباع نظری رسیده، گزارش پدیدارشناسانه نشان می‌دهد، دو دسته عوامل می‌توانند در حس دل‌بستگی ساکنان به خانه مؤثر باشند: (۱) دیالکتیک بیرون، که منظور از آن ویژگی‌ها و عوامل بیرون از خانه (کیفیت جلوه بیرونی خانه، خوش‌نامی محله و امنیت) است و (۲) دیالکتیک درون، که منظور از آن ویژگی‌ها و عواملی در درون خانه (مالکیت، کیفیت آسایش، کیفیت کالبدی خانه، کیفیت رضایت از همسایگی و روابط عاطفی مثبت در خانه) است و بر شکل‌گیری دل‌بستگی ساکنان به خانه به‌عنوان مقوله «تعامل انسان و خانه» تأثیرگذار است. در تحلیل مجدد مصاحبه‌ها و کدگذاری‌های (۱) و (۲) این هسته اصلی مقاله شناسایی شد.

در دیدگاه پدیدارشناسی، حس تعلق به معنی رابطه هم‌پیوندی میان انسان و محیط است که تمام شاخص‌ها را دربر می‌گیرد. در نمودار شماره (۱) الگوی برخاسته از داده‌ها که عوامل تأثیرگذار بر فرایند دل‌بستگی به خانه را نشان می‌دهد، ترسیم شده است.

نمودار ۱. نتیجه نهایی تحلیل مصاحبه‌ها با هدف دستیابی به عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری دل‌بستگی ساکنان به خانه

منابع

- پرتوی، پروین (۱۳۹۴). پدیدارشناسی مکان. تهران: نشر آثار هنری «متن».
- کوپر، مارکوس (۱۳۸۲). خانه همچون نمادی از خود، مبانی فلسفی و روانشناختی ادراک فضا (مترجم: آرش ارباب‌جلفایی). اصفهان: نشر خاک.
- فروزنده، علی؛ و مطلبی، قاسم (۱۳۹۰). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل‌دهنده آن. هویت شهر، ۵(۸)، ۲۷-۳۷.
- فلاح، محمد صادق (۱۳۸۵). مفهوم حس مکان و عوامل شکل‌دهنده آن. هنرهای زیبا، ۱(۲۶)، ۵۷-۶۶.
- مظاهری، محمدعلی (۱۳۷۷). الگوی دل‌بستگی نوزادان ایرانی. روانشناسی، ۳(۸)، ۲۹۱-۳۱۵.
- سرمست، بهرام؛ و متوسلی، محمدمهدی (۱۳۸۹). بررسی و تحلیل نقش مقیاس شهر در میزان حس تعلق به مکان مطالعه موردی: شهر تهران. مدیریت شهری، ۲۶(۴)، ۱۴۶-۱۳۳.
- لک، آزاده (۱۳۹۴). زلزله بم و درک معنایی ساکنان از اختلال در دل‌بستگی به مکان. نشریه مسکن و محیط روستا، ۳(۱۵)، ۱۷-۳۰.
- مهدوی‌نژاد، محمدجواد؛ و پورفتح‌اله، مانده (۱۳۹۴). فناوری‌های جدید نورپردازی و ارتقای حس تعلق شهروندان مطالعه موردی: بدنه‌های شهر تهران. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۷(۱)، ۱۴۱-۱۳۱.
- لینچ، کوین (۱۳۷۶). تئوری شکل خوب شهر (مترجم: سیدحسین بحرینی). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- حیدری، علی‌اکبر؛ و مطلبی، قاسم (۱۳۹۳). تحلیل بعد کالبدی حس تعلق به مکان در خانه‌های سنتی و مجتمع‌های مسکونی امروزی. مجله هنرهای زیبا، ۳(۱۹)، ۸۶-۷۵.
- پورجعفر، محمدرضا؛ ایزدی، سعید؛ و خبیری، سمانه (۱۳۹۴). دل‌بستگی مکانی؛ بازشناسی مفهوم، اصول و معیارها. مجله هویت شهر، ۲۴(۳)، ۶۴-۴۳.
- بالامبرزایی، حسین؛ و البرزی، فریبا (۱۳۹۶). بررسی ادراکات حسی مکان در فضاهای معماری از دیدگاه پدیدارشناسی: سیر تحول پدیدارشناسی فضای معماری. چهارمین کنفرانس ملی معماری و شهرسازی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین.
- هوسرل، ادموند (۱۳۸۶). تأملات دکارتی، مقدمه‌ای بر پدیدارشناسی (مترجم: عبدالکریم رشیدیان). تهران: نشر نی.
- Altman, I., & Low, S. (Ed.). (1992). *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Brown, B. B., & Werner, C. M. (1985). Social Cohesiveness, Territoriality, and Holiday Decorations: The Influence of Cul-de-Sacs. *Environment and Behavior*, 17(5), 539-565. doi: 10.1177/0013916585175001

- Doh, M. (2006). *Change Through Tourism: Resident Perceptions of Tourism Development* (Unpublished doctoral dissertation). A&M University, Texas.
- Fried, M. (1963). *The Urban Condition: People and Policy in the Metropolis*. New York: Simon and Schuster.
- Giuliani, M. V. (1993). Place attachment in a developmental and cultural context. *Journal of Environmental Psychology*, 13, 267-274.
- Hidalgo, M. C., & Herna'ndez, B. (2001). Place attachment: conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21, 273-281.
- Johnson R.W. (1997). The impact of clearing on brigalow communities and consequences for conservation. In: Hale P., & Lamb D. (Eds). *Conservation outside nature reserves*. (359-363). Brisbane: The University of Queensland.
- Lewika, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*. 31(3), 207-230. doi: 10.1016/j.jenvp.2010.10.001
- MacKnight, M. L., Sanders, S. R., Gibbs, B. G., & Brown, R. B. (2017). Communities of place? New evidence for the role of distance and population size in community attachment. *Rural Sociology*, 82(2), 291-317. doi: 10.1111/ruso.12123
- Milligan, M. J. (1998). Interactional past and potential: The social construction of place attachment. *Symbolic interaction*, 21(1), 1-33. doi: 10.1525/si.1998.21.1.1
- Riley, R. (1992). *Attachment to the ordinary landscape*. In *Place Attachment*. I. Altman, & S. M. Low (Ed.). New York: Plenum Press.
- Sajjadzadeh, H. (2013). Role of Place Attachment in Making Identity for Urban Squares (A Case Study: Avicenna Square, Hamedan). *Bagh-e Nazar*, 10(25), 79-88.
- Scannell, L., & Gifford, R. (2017). The experienced psychological benefits of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 51, 256-269. doi: 10.1016/j.jenvp.2017.04.001
- Seamon, D. (2000). A Way of Seeing People and Place. *Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Research*, 157-178. doi: 10.1007/978-1-4615-4701-3_13
- Stedman, R. C. (2003). Is it really just a social construction? The contribution of the physical environment to sense of place. *Society & Natural Resources*, 16(8), 671-685. doi: 10.1080/08941920309189
- Steele, F. (1981). *The Sense of Place*. Boston: CBI Publishing Company .
- Williams, D., & Roggenbuck, J. (1995). *Measuring Place attachment: More Preliminary results*. Paper presented at the 1995 Leisure Research Symposium, NRPA Congress, San Antonio.